

Весна Ј. Вучинић¹
Милица Г. Глигоровић²
Марија М. Анђелковић³
Универзитет у Београду,
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију
Београд (Србија)

УДК 316.614-056.263(497.11)
376.1-056.263(497.11)
Оригинални научни рад
Примљен 27/08/2019
Измењен 27/04/2020
Прихваћен 28/04/2020
doi: [10.5937/socpreg54-22944](https://doi.org/10.5937/socpreg54-22944)

СОЦИЈАЛНЕ ВЕШТИНЕ КОД ОДРАСЛИХ ОСОБА С ОШТЕЋЕЊЕМ ВИДА⁴

Сажетак: Циљ истраживања је да се утврди ниво усвојености социјалних вештина код особа с оштећењем вида у односу на старост, пол, категорију и време настанка оштећења вида. У истраживању је учествовао 131 испитаник с оштећењем вида (62.6% слепих и 37.4% слабовидих), оба пола, старости од 19 до 60 година. За процену социјалних вештина примењен је суптест „Социјалне вештине” који припада Систему за процену адаптивног понашања. Анализом резултата утврђено је да постигнућа већине испитаника с оштећењем вида спадају у категорију просечних. Није утврђена значајна повезаност социјалних вештина са старашћу испитаника и временом настанка оштећења, док је однос са категоријом оштећења вида и полом статистички значајан. Будућа истраживања би требало усмерити на ниво друштвене подршке особама са оштећењем вида у циљу креирања ефикаснијих програма подршке у заједници.

Кључне речи: социјалне вештине, адаптивно понашање, оштећење вида, слепоћа, слабовидост

Увод

Под социјалним вештинама се подразумева скуп научених образаца понашања који омогућава социјалну адаптацију особе у различитим друштвеним ситуацијама (кооперативност, стварање и одржавање блиских односа, разумевање потреба других и сл.) (Salleh & Zainal, 2010). Као интегрална компонента конструкта

¹ vesnavucinic@live.com

² gligorovic@fasper.bg.ac.rs

³ marijaandja14@yahoo.com

⁴ Рад је проистекао из пројекта „Креирање протокола за процену едукативних потенцијала деце са сметњама у развоју као критеријума за израду индивидуалних образовних програма” (број 179025), чију реализацију финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

адаптивног понашања, социјалне вештине указују на капацитет особе да се реализује као друштвено биће (Kail, 2007, према Salleh & Zainal, 2010; Vig & Sanders, 2007, према Gligorović и Buha-Ђurović, 2011).

Прилагођавање захтевима друштва у свету који је превасходно визуелно оријентисан за особе с оштећењем вида је веома комплексно (Schinazi, 2007), посебно зато што су у многим ситуацијама принуђене да балансирају између ограничења проистеклих из оштећења вида и очекивања социјалне средине (Vučinić и др., 2013).

Усвајање социјалних вештина код особа с оштећењем вида зависи од низа чинилаца, од којих су најзначајнији учење у раном узрасту, подршка чланова породице и адаптација на окружење (Salleh & Zainal, 2010). На социјални развој битно утиче однос родитеља, од којих се очекује да буду иницијатори социјалних интеракција у раном детињству, према детету и његовим ограничењима (Anđelković, 2014). Успостављањем адекватног односа с дететом с оштећењем вида, родитељи подстичу развијање самопоуздања, самосталности и социјално прилагођеног понашања (Alma et al., 2012; Dragojević, 2005; Kef et al., 2000). Ипак, успостављање социјалних односа изван породичног круга током детињства и адолесценције често је праћено тешкоћама у стварању и одржавању пријатељстава. Према резултатима неких студија, деца и адолесценти с оштећењем вида су усамљенији (Hadidi & Alkhateeb, 2012) и имају мање пријатеља у односу на вршњаке типичног развоја (Jessup et al., 2017, 2018; Kef, 1997, 2002; Lieberman & Stuart, 2002; Robinson & Lieberman, 2004; Rosenblum, 2000; Sacks et al., 1998).

Код младих с оштећењем вида током одрастања се појачава осећај несигурности у контакту с вршњацима, што се сматра последицом негативних ефеката поређења с њима. На пример, обољења ока, изглед очију и неки пратећи деформитети лица могу да утичу на физички изглед (Sheppard et al., 2005), па се због тога млади с оштећењем вида у контакту с вршњацима типичног развоја често осећају невесто, уплашено, неуспешно и пасивно (Hadidi & Alkhateeb, 2014; Erol & Ergun, 2013). Сем тога, после завршетка школовања смањује се број претходно остварених пријатељстава, позиција у кругу вршњака се теже одржава, а нови пријатељи се спорије стичу, што продубљује њихове тешкоће у области друштвеног живота (Gold et al., 2010; Roe, 2008) и осећај несигурности повезан с остваривањем животних циљева као што су уклапање у „свет видећих”, наставак школовања на факултету или запошљавање (Pinquart & Pfeiffer, 2014). Сматра се да посао и радно окружење могу значајно да утичу на социјални аспект живота одраслих особа с оштећењем вида, иако за то још увек нема довољно емпиријских потврда (Jang et al., 2013). Но, треба имати у виду да, према резултатима једне студије, већина особа опште популације сматра да особе с оштећењем вида имају тешкоће у стварању, одржавању пријатељстава и да већину времена проводе сами (Papadopoulos et al., 2009), што може додатно да отежа њихову социјалну интеграцију.

Социјалне вештине одраслих особа с оштећењем вида најчешће су разматране у контексту промена које се дешавају особама које су вид изгубиле током живота. Према мишљењу појединих аутора, код особа са стеченим оштећењем вида, независно од времена његовог настанка, не долази до битне промене животних циљева (Popivker et al., 2010), док резултати других истраживања указују на промене у социјалном домену живота одраслих особа непосредно после губитка вида (Pybis et al., 2016).

Особе после губитка вида обично мењају природу односа с људима у ближем окружењу и постају мање или више зависне од њихове помоћи и подршке (Wang & Boerner, 2008), па и њихово социјално функционисање почиње да зависи од подршке породице, пријатеља и друштва уопште (Alma et al., 2011; Burmedi et al., 2002). Породица најчешће пружа практичну подршку, што се позитивно одражава на квалитет живота одраслих особа са стеченим оштећењем вида а, нажалост, није неуобичајено ни одбацивање или потцењивање њихових способности (Cimarolli & Boerner, 2005).

Циљ рада

Имајући у виду недостатак истраживачких података о социјалној компоненти адаптивног понашања у овој популацији, основни циљ истраживања је да се утврди ниво усвојености социјалних вештина код одраслих особа с оштећењем вида у односу на старост, пол, категорију и време настанка оштећења вида.

Метод рада

Узорак

У истраживању је учествовала сто тридесет једна одрасла особа с оштећењем вида, оба пола (50.4% женског пола), старости од 19 до 60 година ($AS=36.24$, $SD=11.81$). Узорак је уједначен према старости ($p=0,994$) и полу ($p=0,930$). Узорком су обухваћена 82 (62.6%) слепа (оштрина вида нижа од 0.05) и 49 (37.4%) слабовидих (оштрина вида 0.05–0.3) испитаника типичних интелектуалних способности. Оштећење вида је код већине испитаника ($N=80$; 61.6%) присутно од рођења. Сви испитаници су чланови Градске организације слепих и слабовидих Београда.

Инструментни истраживања

За процену социјалних вештина, као компоненте адаптивног понашања, коришћен је субтест „Социјалне вештине” који припада Систему за процену адаптивног понашања (*Adaptive Behavior Assessment System II – ABAS II*; Harrison & Oakland, 2003). Субтест садржи 23 ајтема намењена процени вештина неопходних за социјалну интеграцију, као што су испољавање саосећања, адекватне реакције на позитивне гестове, спремност да се помогне другоме, остваривање и одржавање комуникације, стицање и одржавање пријатељстава. Вредност Кронбаховог коефицијента ($\alpha=0.73$) указује на задовољавајућу хомогеност тврдњи унутар примењеног субтеста.

Испитаник за сваку тврдњу бира један од четири понуђена одговора (0) – није применљиво, (1) – никада, (2) – понекад и (3) – увек. Сабирањем одговора на сваки од ајтема добија се сирови скор који се конвертује у стандардни, нормиран према хронолошком узрасту и извору информација. Вредност стандардног скорa се може сврстати у неку од следећих категорија: супериорно (15 или више), изнадпросечно (13–14), просечно (8–12), исподпросечно (6–7), гранично (4–5) и екстремно ниско (3 или мање).

Истраживање је обављено непосредно, интервјуом са сваким испитаником. После узимања података који се односе на категорију оштећења вида, пол, старост, ниво образовања, породични и радни статус, испитаници су упознати са структуром скале и понуђеним одговорима. Читане су им тврдње и бележени њихови одговори.

Статистичка обрада података

У статистичкој обради података коришћене су дескриптивне мере, Кронбахов α коефицијент интерне конзистенције, Пирсонов коефицијент корелације, χ^2 тест, Mann-Whitney U тест и t- тест.

Резултати истраживања

Средња вредност ($AS=8.69$) стандардних скорова испитаника с оштећењем вида на субтесту „Социјалне вештине” спада у категорију просечних (8–12), а распон и дисперзија ($SD=2.13$) резултата указују на хетерогеност постигнућа [Графикон 1](#).

Према категоријама успешности на субтесту „Социјалне вештине”, резултати већине (70.2%) испитаника припадају просечним, 5.3% се може сврстати у изнад-просечна постигнућа 19.1% у исподпросечна, а 5.4% у гранична и екстремно ниска постигнућа. Међу испитаницима није забележено присуство категорије супериорних постигнућа.

Није утврђена статистички значајна повезаност стандардних скорова на субтесту „Социјалне вештине” са старашћу испитаника ($r=-0.148$, $p=0.091$) и временом настанка оштећења вида ($t(129)=0.288$, $p=0.110$), док је однос са категоријом оштећења вида и полом статистички значајан [Табела 1](#).

Иако се средње вредности обе групе могу сврстати у категорију просечних, стандардни скорови слабовидих и слепих испитаника се статистички значајно разликују. Испитаници оба пола такође постижу просечне стандардне скорове, али су жене статистички значајно успешније.

Имајући у виду да стандардни скорови нису увек довољно дискриминативни унутар циљне популације, анализирани су и резултати на појединачним ајтемима субтеста „Социјалне вештине” [Графикон 2](#).

Средње вредности резултата указују на преовладавање виших оцена на анализираним ајтемима. Најниже средње вредности уочавају се на ајтемима 16 (нуди да позајми своје ствари, на пример гардеробу или алат), 22 (лично прави или купује поклоне члановима породице за рођендан или велике празнике) и 23 (каже када је срећан/на, тужан/на, уплашен/на или љут/а), а највиши на ајтемима: 1 (каже „хвала” кад добије поклон), 3 (смеје се на духовите коментаре или шале) и 7 (честита другима када им се догоди нешто добро). Дистрибуција узорка према самопроцени на појединачним ајтемима субтеста „Социјалне вештине” приказана је у [Табели 2](#)

Највећа (преко 75% испитаника) заступљеност максималних оцена регистрована је на ајтемима који се односе на прикладну социјалну интеракцију с породицом и пријатељима, а 50 до 75% испитаника има максималне оцене на ајтемима којима се оцењује избор пријатеља, вербализација осећања, уздржавање од критиковања других и спремност да се чине уступци или услуге другим људима. У одговорима на

најлошије оцењену тврдњу (тврдња 16) може се уочити скоро једанакa дистрибуција одговора испитаника с оштећењем вида који никада не нуде (38.2%) или увек нуде (36.6%) да позајме своје ствари, на пример гардеробу или алат. Сем тога, иако више од половине испитаника тврди да увек вербализује своја осећања, више од трећине њих осећања понекад дели с другима (35.1%), а 13.7% то никада не чини.

Анализом односа независних варијабли и резултата самопроцене на појединачним ајтемима утврђено је постојање значајне повезаности старости, пола и категорије оштећења вида с два или више ајтема субтеста „Социјалне вештине”.

Иако однос између старости испитаника и стандардног скорa субтесту „Социјалне вештине” није статистички значајан, она статистички значајно ниско корелира с ајтемима 18 (Даје комплименте другима за добра дела или понашање, нпр. за искреност и љубазност) ($r=-0.176$; $p=0.045$) и 19 (Покушава да угоди другима чинећи нешто посебно или се труди да их изненади) ($r=-0.182$; $p=0.038$). Негативан смер корелације указује на то да се млађи испитаници чешће понашају у складу с наведеним тврдњама.

Применом U теста утврђен је статистички значајан однос између пола испитаника и ајтема: 5 (Склања се с пута другим особама иако није замољен/а да то учини) ($p=0.009$), 18 (Даје комплименте другима за добра дела или понашање, нпр. за искреност и љубазност) ($p=0.016$), 22 (Лично прави и купује поклоне члановима породице за рођендан и велике празнике) ($p=0.004$) и 23 (Каже када је срећан-на, тужан-на, уплашен-а или љут-а) ($p\leq 0.000$). У групи учесника у истраживању који сматрају да се увек понашају у складу с наведеним тврдњама значајно је већа заступљеност жена.

Иако се стандардни скорови слабовидих и слепих испитаника на субтесту „Социјалне вештине” статистички значајно разликују, применом U теста утврђена је статистички значајна разлика на свега пет ајтема: 9 (Настоји да оствари пријатељске односе с вршњацима) ($p=0.013$), 13 (Нуди госте храном и пићем) ($p=0.040$), 16 (Нуди да позајми своје ствари, на пример, гардеробу или алат) ($p=0.001$), 20 (Показује да препознаје када су други срећни, тужни, уплашени или љути) ($p=0.014$) и 22 (Лично прави и купује поклоне члановима породице за рођендан и велике празнике) ($p=0.021$). Слабовиди испитаници се знатно чешће понашају у складу са поменутиим тврдњама.

Дискусија

Према нормама за општу популацију, средње вредности стандардних скорова већине (70.2%) одраслих особа с оштећењем вида које су учествовале у овом истраживању на субтесту „Социјалне вештине” припадају категорији просечних. Према резултатима других истраживања, млади с оштећењем вида имају лимитиране социјалне вештине и често су социјално изоловани (имају мање пријатеља, посебно оних без оштећења вида) (George & Duquette, 2006; Hodge et al., 2013; Sacks et al., 2011), а одрасле особе ређе учествују у социјалним интеракцијама и осећају се усамљеније у поређењу с особама исте животне доби опште популације (La Grow et al., 2015).

Иако добијени резултати указују на одсуство израженијих тешкоћа у овом домену, потребно је нагласити да социјалне вештине код особа с оштећењем вида нису увек поуздан показатељ њиховог друштвеног живота (Kef, 1997, 2002; Lieberman & Stuart, 2002; Papadopoulos et al., 2009; Robinson & Lieberman, 2004; Rosenblum, 1997),

чији квалитет зависи и од низа других личних и срединских чинилаца. На пример, уочено је да су ове особе ређе социјално изоловане у културама у којима се негују снажније друштвене и породичне везе (Taylor et al., 2008).

Анализом одговора на појединачне ајтеме субтеста „Социјалне вештине” уочено је да већина испитаника високо оцењује тврдње које се односе на интеракцију с блиским особама (породицом и пријатељима), нешто мања је заступљеност испитаника који сматрају да правилно бирају пријатеље, увек исказују осећања или спремност на услуге другима.

Није утврђена статистички значајна корелација стандардних скорова на субтесту „Социјалне вештине” и старости испитаника, иако се запажа да су млађи испитаници нешто склонији похвалама и угађању другима. Неки аутори сматрају да у периоду ране младости код особа с оштећењем вида долази до интензивирања комуникације с околином и стварања пријатељстава (Papadopoulos et al., 2011), па је могуће да су уочени обрасци понашања повезани са жељом за ширење социјалне мреже.

Иако се средње вредности постигнућа испитаника различитог пола могу сврстати у категорију просечних, жене с оштећењем вида су статистички значајно успешније у домену социјалних вештина ($p=0.003$), што потврђује резултате ранијих истраживања (Kef et al., 2000; Rosenblum, 1998). Осим тога што имају већи број пријатеља, слепе особе женског пола остварују блискије и искреније односе с пријатељима него слепи мушкарци (Kef et al., 2000). Судаћи према анализи појединачних тврдњи, жене с оштећењем вида су значајно отвореније у испољавању емоција, обзирније и дарежљивије него мушкарци.

Скорови слабовидих испитаника на субтесту „Социјалне вештине” су значајно виши од скорова слепих, што је у складу с налазима других студија, који указују на то да слабовиде особе имају већи број пријатеља у односу на слепе, посебно из опште популације (Gold et al., 2005; Shapiro et al., 2005). Анализом појединачних ајтема утврђено је да слабовиди испитаници чешће испољавају дружељубивост, гостопримство, разумевање осећања других и дарежљивост него слепи.

Време настанка оштећења вида се није показало као значајан чинилац постигнућа у домену социјалних вештина, што је и очекивано јер се сматра да губитак вида током живота доводи до промена у друштвеном животу особе условљених неадекватном друштвеном подршком (Alma et al., 2011; Stevelink et al., 2015; Tadić et al., 2015; Zebehazy & Smith, 2011), чиме се потиру предности претходног визуелног искуства (Gold et al., 2010; Popivker et al., 2010; Wang & Boerner, 2008; Zebehazy & Smith, 2011). За социјализацију и опште благостање особа с оштећењем вида несумњив је значај друштвене подршке од стране околине, пре свега породице и вршњака (Salleh & Zainal, 2010). Друштвена подршка је значајан чинилац прилагођавања на губитак вида код одраслих, а свим особама с оштећењем вида омогућава комуникацију са ширим социјалним кругом, повећава број прилика за учење и стицање социјалних вештина (Allen, 1989). Програми подршке организовани у виду заједничких спортских, друштвених и слободних активности с особама типичног развоја пружају прилику особама с оштећењем вида за стицање социјалних вештина и стварање пријатељстава међу њима. У њиховом креирању и спровођењу треба се ослањати на искуства земаља с богатом традицијом постојања и функционисања центара за особе с оштећењем вида и центара за пружање подршке особама са сметњама у развоју.

Закључак

Анализом резултата процене социјалних вештина утврђено је да постигнућа већине одраслих испитаника с оштећењем вида спадају у категорију просечних. Највећи број испитаника високо оцењује тврдње које се односе на интеракцију са блиским особама (породицом и пријатељима), правилан избор пријатеља, показивање осећања и услужност.

Иако није утврђена статистички значајна корелација стандардних скорова на субтесту „Социјалне вештине” и старости испитаника, анализа појединачних тврдњи је показала да су млађи испитаници нешто склонији похвалама и угађању другима.

Средње вредности резултата испитаника из обе категорије оштећења вида (слабовидост и слепоћа) могу се сврстати у просечне, али се њихови стандардни скорови на субтесту „Социјалне вештине” статистички значајно разликују. Слабовиди испитаници чешће испољавају дружељубивост, гостопримство, разумевање осећања других и дарежљивост.

Испитаници оба пола такође постижу просечне стандардне скорове, али су жене статистички значајно успешније. Оне су значајно отвореније у испољавању емоција, обзирније и дарежљивије него мушкарци.

Време настанка оштећења вида се није показало као значајан чинилац постигнућа у домену социјалних вештина, што указује на неодговарајућу друштвену подршку особама које су током живота изгубиле вид.

Имајући у виду да је социјална интеграција један од круцијалних чинилаца квалитета живота, у будућим истраживањима би се требало усмерити на однос социјалних вештина и нивоа друштвене подршке особама с оштећењем вида како би се креирали ефикаснији програми подршке у заједници.

Vesna J. Vučinić¹
Milica G. Gligorović²
Marija M. Anđelković³
University of Belgrade
Faculty of Special Education and Rehabilitation
Belgrade (Serbia)

SOCIAL SKILLS IN ADULTS WITH VISUAL IMPAIRMENT⁴

(Translation In Extenso)

Abstract: The research aim is to establish the level of acquisition of social skills in persons with visual impairment in relation to age, sex, category and time of visual impairment occurrence. The research included 131 participants with visual impairment (62.6% blind and 37.4% with low vision), both male and female, between 19 and 60 years old. In the assessment of social skills the subtest „Social Skills”, which belongs to the Adaptive Behavior Assessment System, was applied. The result analysis has established that the achievements of the majority of the participants with visual impairment belong to the category of the average. No significant relation was established between social skills and the age of the participants and the time of visual impairment occurrence, whereas the relation with the category of visual impairment and sex is statistically significant. Future research should be directed at the level of social support to persons with visual impairment for the purpose of creating more efficient support programs in the community.

Keywords: social skills, adaptive behaviour, visual impairment, blindness, low vision

Introduction

Social skills contain a collection of learnt behaviour patterns which enable social adaptation of a person in different social situations (cooperation, creation and maintenance of close relationships, understanding the needs of others etc.) (Salleh & Zainal, 2010). As an integral component of the adaptive behaviour construct, social skills indicate the person's capacity to be realized as a social being (Kail, 2007, according to Salleh & Zainal, 2010; Vig & Sanders, 2007, according to Gligorović and Buha-Đurović, 2011).

¹ vesnavucinic@live.com

² gligorovic@fasper.bg.ac.rs

³ marijaandja14@yahoo.com

⁴ The work has been written within the project "Creating protocols for the assessment of educational potentials in children with developmental disabilities as the criteria for making individual educational programs" (No. 179025), the realization of which is financed by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

Adapting to the requirements of the society in the world that is mainly visually oriented is rather complex for persons with visual impairment (Schinazi, 2007), particularly because in many situations they are forced to balance between the limitations deriving from vision impairment and the expectations of the social environment (Vučinić et al., 2013).

The acquisition of social skills in persons with visual impairment depends on a series of factors, the most important of which are learning in the early age, support of family members and adaptation to the environment (Salleh & Zainal, 2010). Social development is substantially affected by the attitude of parents, who are expected to be initiators of social interactions in early childhood, towards the child and his/her limitations (Anđelković, 2014). By establishing an adequate relationship with the child with visual impairment, parents encourage the development of self-confidence, independence and socially adapted behaviour (Alma et al., 2012; Dragojević, 2005; Kef et al., 2000). Nevertheless, the establishment of social relationships outside the family circle during childhood and adolescence is frequently accompanied by difficulties in creating and maintaining friendships. According to the results of some studies, children and adolescents with visual impairment are more lonely (Hadidi & Alkhateeb, 2012) and have fewer friends in comparison to their peers with typical development (Jessup et al., 2017, 2018; Kef, 1997, 2002; Lieberman & Stuart, 2002; Robinson & Lieberman, 2004; Rosenblum, 2000; Sacks et al., 1998).

In the young with visual impairment in the course of growing up there is an increasing feeling of insecurity in contacts with their peers, which is considered to be the consequence of negative effects of comparison with them. For example, eye diseases, appearance of the eyes and some accompanying face deformities may affect the physical appearance (Sheppard et al., 2005), and that is why the young with visual impairment frequently feel awkward, frightened, unsuccessful and passive in contact with their peers with typical development (Hadidi & Alkhateeb, 2014; Erol & Ergun, 2013). Moreover, after completing education, the number of previously realized friendships decreases, the position in the peer group is harder to maintain, while new friends are made more slowly, which deepens the difficulties of these young persons in the domain of social life (Gold et al., 2010; Roe, 2008) and the feeling of insecurity connected with the achievement of life goals such as fitting in with the „world of the seeing ones”, continuing university education or finding employment (Pinquart & Pfeiffer, 2014). It is believed that employment and work environment may substantially affect the social aspect of life of adults with visual impairment, although there is no sufficient empirical proof for that (Jang et al., 2013). However, it should be taken into account that, according to the results of one study, the majority of persons in general population think that persons with visual impairment have difficulty in creating and maintaining friendships and that they spend most time alone (Papadopoulos et al., 2009), which may additionally aggravate their social interaction.

Social skills of adults with visual impairment are most frequently considered within the context of changes occurring to persons who have lost vision in the course of their lives. According to several authors, in persons with acquired vision impairment, independently of the time of its occurrence, there is no substantial change in their life goals (Popivker et al., 2010), while the results of other studies indicate the changes in the social domain of adults immediately after the loss of vision (Pybis et al., 2016). After the loss of vision, persons change

the nature of their relationships with the people in their immediate environment and become more or less dependent on their help and support (Wang & Boerner, 2008), so their social functioning also begins to depend on the support of their family, friends and society in general (Alma et al., 2011; Burmedi et al., 2002). The family most often provides practical support, which is positively reflected in the quality of life of adults with acquired vision impairment and, unfortunately, rejection or underestimation of their abilities are not unusual either (Cimarolli & Boerner, 2005).

Aim of the work

Having in mind the lack of research data about the social component of adaptive behaviour in this population, the basic aim is to establish the level of acquisition of social skills in adults with visual impairment according to age, sex, category and time of visual impairment occurrence.

Method of work

Sample

The research involved one hundred and thirty one adults with visual impairment, both male and female (50.4% female), between 19 and 60 years old ($AS=36.24$, $SD=11.81$). The sample was equalized according to age ($p=0,994$) and sex ($p=0,930$). The sample included 82 (62.6%) blind participants (with vision acuity below 0.05) and 49 (37.4%) low vision respondents (with vision acuity 0.05–0.3) with typical intellectual abilities. In the majority of the participants ($N=80$; 61.6%) visual impairment present from birth. All the participants are members of the City Association of the Blind and Vision Impaired of Belgrade.

Instruments of research

In the assessment of social skills, as a component of adaptive behaviour, the subtest "Social skills", which belongs to the Adaptive Behaviour Assessment System II – ABAS II was used (Harrison & Oakland, 2003). The subtest contains 23 items intended to assess the skills necessary for social interaction, such as showing compassion, adequate reaction to positive gestures, willingness to help others, realization and maintenance of communication, making and maintaining friendships. The value of *Cronbach's coefficient* ($\alpha=0.73$) indicates the satisfactory homogeneity of assertions within the applied subtest.

For each assertion the participant chooses one of four offered answers (0) – not applicable, (1) – never, (2) – sometimes and (3) – always. The addition of the answers to each of the items provides the raw score which is converted into the standard one, standardized according to the chronological age and source of information. The value of the standard score may be classified into one of the following categories: superior (15 or more), above average (13–14), average (8–12), below average (6–7), borderline (4–5) and extremely low (3 or less).

The research was conducted directly, by interviewing each participant. After taking the data regarding the vision impairment category, sex, age, degree of education, family

and employment status, the respondents were informed about the scale structure and the offered answers. The assertions were read to them and their answers were noted.

Statistical data processing

Descriptive measures, Cronbach's α coefficient of internal consistency, Pearson correlation coefficient, χ^2 test, Mann-Whitney U test and t-test were used in the statistical data processing.

Research results

The mean value (AS=8.69) of standardized scores of the participants with visual impairment in the subtest "Social skills" falls into the category of average (8–12), while the range and dispersion (SD=2.13) of the results point to the heterogeneity of achievements (Figure 1).

According to the categories of successfulness in the subtest "Social Skills", the results of the majority of the participants (70.2%) are average, 5.3% may be categorized as above average achievements, 19.1% as below average, and 5.4% as borderline and extremely low achievements. No presence of the category of superior achievements was identified among the respondents.

No statistically significant connection of the scores was established in the subtest „Social Skills" with the age of the participants ($r=-0.148$, $p=0.091$) and the time of visual impairment occurrence ($t(129)=0.288$, $p=0.110$), while the relation with the category of vision impairment and sex is statistically significant (Table 1).

Although mean values in both groups may be classified into the average category, the standard scores of low vision and blind participants substantially differ statistically. The respondents of both sexes also achieve average standard scores, but women are statistically much more successful.

Having in mind that the standard scores are not always sufficiently discriminative within the target population, the results in individual items of the subtest "Social skills" were also analyzed (Figure 2).

Mean values of the results point to the prevalence of higher marks in the analyzed items. The lowest mean values are seen in items 16 (offering to lend one's own things, for example clothes or tools), 22 (makes or buys by oneself birthday or holiday presents for family members) and 23 (says that he/she is happy, sad, frightened or angry), while the highest values are seen in items 1 (says "thank you" when receiving a present), 3 (laughs at funny comments or jokes) and 7 (congratulates others when something good happens to them). The sample distribution by self-assessment in individual items of the subtest "Social skills" is shown in Table 2.

The biggest presence (over 75% respondents) of maximum marks has been registered in the items referring to adequate social interaction with family and friends, while 50–75% participants have maximum marks in the items referring to the choice of friends, verbalization of feelings, refraining from criticizing others and willingness to make concessions or do services to other people. In the answers to the worst marked assertion (assertion 16) almost equal distribution can be seen in the answers given by the participants with visual

impairment who never (38.2%) or always (36.6%) offer to lend their things, for example clothes or tools. Moreover, although more than half of the participants claim that they always verbalize their feelings, more than one third of them sometimes share feelings with others (35.1%), while 13.7% never does that.

By analyzing the relation of independent variables and results of self-assessment, in certain items the presence was established of significant connection of age, sex and category of visual impairment with two or more items of the subtest "Social skills".

Although the relation between age of the participants and the standard score in the subtest "Social skills" is not statistically significant, it correlates quite low statistically with the items 18 (Gives compliments to others for good deeds or behaviour, e.g. for honesty and kindness) ($r=-0.176$; $p=0.045$) and 19 (Tries to please others by doing something special or tries to surprise others) ($r=-0.182$; $p=0.038$). The negative direction of correlation indicates that younger participants more often behave in line with the above-stated assertions.

By applying U test, the statistically important relation between the age of the participants and the following items was established: 5 (Gets out of the way to others although he/she is not asked to do it) ($p=0.009$), 18 (Gives compliments to others for good deeds or behaviour, e.g. for honesty and kindness) ($p=0.016$), 22 (Makes and buys by himself/herself birthday and holiday presents for family members) ($p=0.004$) and 23 (Says when he/she is happy, sad, frightened or angry) ($p\leq 0.000$). In the group of the research participants who think that they always behave in line with the above-mentioned assertions, there are substantially more women than men.

Although the standard scores of low vision and blind participants in the subtest „Social skills” significantly differ statistically, by applying U test a statistically significant difference was established in only five items: 9 (Tries to realize friendly relationships with peers) ($p=0.013$), 13 (Offers food and drinks to guests) ($p=0.040$), 16 (Offers to lend his/her own things, for example, clothes or tools) ($p=0.001$), 20 (Shows that he/she distinguishes when others are happy, sad, frightened or angry) ($p=0.014$) and 22 (Makes and buys by himself/herself birthday and holiday presents for family members) ($p=0.021$). The low vision participants much more often behave in line with the above-mentioned assertions.

Discussion

According to the norms for general population, mean values of standard scores of the majority (70.2%) of adults with visual impairment who have participated in this research in the subtest "Social skills" belong to the category of average. According to the results of other studies, the young with visual impairment have limited social skills and are often socially isolated (have fewer friends, especially those without vision impairment) (George & Duquette, 2006; Hodge et al., 2013; Sacks et al., 2011), while adults less frequently participate in social interactions and feel more lonely in comparison to the persons of the same age in general population (La Grow et al., 2015).

Although the obtained results indicate the absence of more prominent difficulties in this domain, it should be emphasized that social skills in persons with visual impairment are not always a reliable indicator of their social life (Kef, 1997, 2002; Lieberman & Stuart, 2002; Papadopoulos et al., 2009; Robinson & Lieberman, 2004; Rosenblum, 1997), whose quality also depends on the series of other personal and environmental factors. For

example, it has been observed that these persons are more rarely socially isolated in the cultures where stronger social and family connections are cherished (Taylor et al., 2008).

By analyzing the answers to individual items in the subtest “Social skills”, it has been observed that the majority of the participants highly mark the assertions regarding interaction with close persons (family and friends), while there is a somewhat smaller number of the participants who think that they properly choose friends, always show feelings or willingness to do services to others.

No statistically significant correlation of the standard scores was established in the subtest “Social skills” and the age of the participants, although it may be seen that younger participants are more inclined to praise and please others. Some authors think that in the period of early youth, persons with visual impairment communicate more intensively with the environment and make friendships (Papadopoulos et al., 2011), so it is possible that the observed behaviour patterns are connected with the wish to expand the social network.

Although mean values of achievements of the participants of different sexes may be categorized as average, women with visual impairment are statistically much more successful in the domain of social skills ($p=0.003$), which confirms the results of previous studies (Kef et al., 2000; Rosenblum, 1998). Apart from having a larger number of friends, blind women make closer and more honest relationships with friends than blind men (Kef et al., 2000). Judging by the analysis of individual assertions, women with visual impairment are substantially more open when showing emotions, more considerate and generous than men.

The scores of the low vision participants in the subtest “Social skills” are substantially higher than the scores of the blind ones, which is in line with the findings of other studies, indicating that low vision persons have a bigger number of friends in comparison to the blind ones, particularly from general population (Gold et al., 2005; Shapiro et al., 2005). By analyzing individual items it has been established that the low vision participants more often show friendliness, hospitality, understanding the feelings of others and generosity than the blind ones.

The time of vision impairment occurrence has not proved to be an important factor of achievements in the domain of social skills, which is expected because the loss of vision in the course of life is considered to lead to changes in the person’s social life caused by inadequate social support (Alma et al., 2011; Stevelink et al., 2015; Tadić et al., 2015; Zebahazy & Smith, 2011), thus neutralizing the advantages of the previous visual experience (Gold et al., 2010; Popivker et al., 2010; Wang & Boerner, 2008; Zebahazy & Smith, 2011). Social support of the environment, primarily of family and peers, is of indubitable significance for socialization and general wellbeing of persons with visual impairment (Salleh & Zainal, 2010). Social support is a significant factor of adaptation to the loss of vision in adults, while it enables all persons with visual impairment to communicate with a wider social circle, and the number of opportunities for learning and acquiring social skills increases (Allen, 1989). Support programs organized in the form of common sport, social and free activities with persons with typical development provide an opportunity to persons with visual impairment to acquire social skills and make friendships. In their creation and implementation, one should rely on the experiences of the countries with the rich tradition of existence and functioning of centres for persons with visual impairment and centres for providing support to persons with developmental disabilities.

Conclusion

The analysis of the results of social skills assessment established that the achievements of the majority of adult participants with visual impairment fall into the category of the average. The largest number of the participants highly values the assertions regarding interaction with close persons (family and friends), the proper choice of friends, showing feelings and courtesy.

Although no statistically significant correlation of standard scores was established in the subtest "Social skills" and the age of the participants the analysis of individual assertions has shown that younger participants are more inclined to praise and please others.

Medium values of the results of the participants from both categories of vision impairment (low vision and blindness) may be classified as average, but their standard scores in the subtest "Social skills" substantially differ when it comes to statistics. The low vision participants more frequently show friendliness, hospitality, understanding for feelings of others and generosity.

Both male and female participants also achieve standard scores, but women are substantially more successful from the statistical aspect. They are much more open in showing their emotions, more considerate and generous than men.

The time of vision impairment occurrence has not proved to be an important factor of achievement in the domain of social skills, which points to the inadequate social support to persons who have lost vision in the course of their lives.

Having in mind that social interaction is one of the crucial factors of the quality of life, future studies should be directed at the relation of social skills and the level of social support to persons with visual impairment in order to create more efficient support programs in the community.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

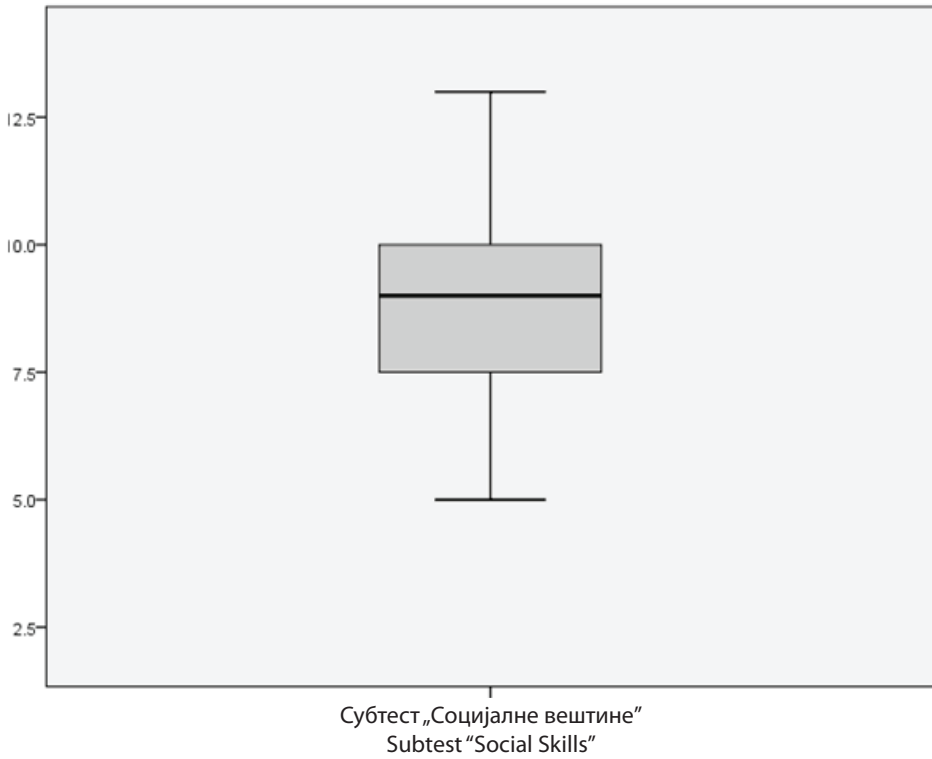
- Allen, M. N. (1989). The meaning of visual impairment to visually impaired adults. *Journal of advanced nursing*, 14(8), 640–646. [doi:10.1111/j.1365-2648.1989.tb01606.x](https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.1989.tb01606.x)
- Alma, M. A., Van der Mei, S. F., Groothoff, J. W., & Suurmeijer, T. P. (2012). Determinants of social participation of visually impaired older adults. *Quality of Life Research*, 21(1), 87–97. [doi:10.1007/s11136-011-9931-6](https://doi.org/10.1007/s11136-011-9931-6)
- Alma, M. A., Van der Mei, S. F., Melis-Dankers, B. J., Van Tilburg, T. G., Groothoff, J. W. & Suurmeijer, T. P. (2011). Participation of the elderly after vision loss. *Disability and rehabilitation*, 33(1), 63–72. [doi:10.3109/09638288.2010.488711](https://doi.org/10.3109/09638288.2010.488711)
- Anđelković, M. (2014). Adaptivno ponašanje osoba sa oštećenjem vida [Adaptive behavior of children with visual impairment]. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 13(4), 397–413. [doi:10.5937/specedreh13-7173](https://doi.org/10.5937/specedreh13-7173)
- Burmedi, D., Becker, S., Heyl, V., Wahl, H. W., & Himmelsbach, I. (2002). Emotional and social consequences of age-related low vision. *Visual Impairment Research*, 4(1), 47–71. [doi:10.1076/vimr.4.1.47.15634](https://doi.org/10.1076/vimr.4.1.47.15634)
- Cimarolli, V. R., & Boerner, K. (2005). Social support and well being in adults with visual impairment. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 99(9), 521–534. [doi:10.1177/0145482X0509900904](https://doi.org/10.1177/0145482X0509900904)

- Dragojević, N. (2005). Portrait of families with blind and low vision child. *Istraživanja u defektologiji*, 7, 65–77. [In Serbian]
- Erol, S., & Ergun, A. (2013). Hopelessness and social comparison in Turkish adolescent with visual impairment. *Journal of psychiatric and mental health nursing*, 20(3), 222–227. doi:10.1111/j.1365-2850.2011.01805.x
- George, A. L., & Duquette, C. (2006). The Psychosocial Experiences of a Student with Low Vision. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 100(3), 151–163. doi:10.1177/0145482X0610000304
- Gligorović, M., & Buha-Đurović, N. (2011). Adaptive behavior and achievements in mathematics education in children with mild intellectual disabilities. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 10(1), 3–14. [In Serbian]
- Gold, D., Shaw, A., & Wolfe, K. (2010). The social lives of Canadian youths with visual impairments. *Journal of visual impairment & blindness*, 104(7), 431–443. doi:10.1177/0145482X1010400706
- Gold, D., Shaw, A., & Wolfe, K. (2005). The status of Canadian youth who are blind or visually impaired: A study of lifestyles, quality of life and employment. In *International Congress Series* (Vol. 1282, pp. 1148–1152). Elsevier.
- Hadidi, M. S., & Al Khateeb, J. M. (2014). A comparison of social support among adolescents with and without visual impairments in Jordan: a case study from the Arab region. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 108(5), 414–427. doi:10.1177/0145482X1410800506
- Harrison, P., & Oakland, T. (2003). *Adaptive behavior assessment system (ABAS-II)*. San Antonio, Texas: The Psychological Corporation.
- Hodge, S., Barr W., Bowen, L., Leeven, M., & Knox, P. (2013). Exploring the role of an emotional support and counselling service for people with visual impairments. *The British Journal of Visual Impairment*, 31(1), 5–19. doi:10.1177/0264619612465168
- Jang, Y., Yun-Tung, W., Lin, M. H., & Shih, K. J. (2013). Predictors of employment outcomes for people with visual impairment in Taiwan: The contribution of disability employment services. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 107(6), 469–480. doi:10.1177/0145482X1310700608
- Jessup, G., Bundy, A. C., Broom, A., & Hancock, N. (2018). Fitting In or Feeling Excluded: The Experiences of High School Students with Visual Impairments. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 112(3). doi:10.1177/0145482X1811200305
- Jessup, G., Bundy, A. C., Broom, A., & Hancock, N. (2017). The Social Experiences of High School Students with Visual Impairments. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 111(1), 5–19. doi:10.1177/0145482X1711100102
- Kef, S. (2002). Psychosocial adjustment and the meaning of social support for visually impaired adolescents. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 96(1), 22–37. doi:10.1177/0145482X0209600104
- Kef, S., Hox, J. J., & Habekoth, H. T. (2000). Social networks of visually impaired and blind adolescents. Structure and effect on well-being. *Social Networks*, 22(1), 73–91. doi:10.1016/S0378-8733(00)00022-8
- Kef, S. (1997). The Personal Networks and Social Supports of Blind and Visually Impaired Adolescents. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 91(3), 236–244.

- La Grow, S. J., Towers, A., Yeung, P., Alpass, F., & Stephens, C. (2015). The Relationship between Loneliness and Perceived Quality of Life among Older Persons with Visual Impairments. *Journal of visual impairment & blindness*, 109(6), 487–499.
[doi:10.1177/0145482X1510900606](https://doi.org/10.1177/0145482X1510900606)
- Lieberman, L., & Stuart, M. (2002). Self-determined recreational and leisure choices of individuals with deaf-blindness. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 96(10), 724–735.
[doi:10.1177/0145482X0209601004](https://doi.org/10.1177/0145482X0209601004)
- Papadopoulos, K., Metsiou, K., & Agaliotis, I. (2011). Adaptive behavior of children and adolescents with visual impairments. *Research in developmental disabilities*, 32(3), 1086–1096.
[doi:10.1016/j.ridd.2011.01.021](https://doi.org/10.1016/j.ridd.2011.01.021)
- Papadopoulos, K., Koustriava, E., Papakonstantinou, D., & Koutsoklenis, A. (2009). People with Visual Impairments: Views of Sighted Individuals. *Proceedings of the 7th ICEVI European Conference, "Living in a Changing Europe"*.
<http://www.icevi-europe.org/dublin2009/>
- Pinquart, M., & Pfeiffer, J. P. (2014). Change in psychological problems of adolescents with and without visual impairment. *European child & adolescent psychiatry*, 23(7), 571–578.
[doi:10.1007/s00787-013-0482-y](https://doi.org/10.1007/s00787-013-0482-y)
- Popivker, L., Wang, S. W., & Boerner, K. (2010). Eyes on the prize: life goals in the context of visual disability in midlife. *Clinical rehabilitation*, 24(12), 1127–1135.
[doi:10.1177/0269215510371421](https://doi.org/10.1177/0269215510371421)
- Pybis, J., Thurston, M., Dennison, C. M., Broom, M., & Miller, A. (2016). The nature of emotional support and counselling provision for people with sight loss in the United Kingdom. *British Journal of Visual Impairment*, 34(2), 167–176.
[doi:10.1177/0264619616633884](https://doi.org/10.1177/0264619616633884)
- Robinson, B., & Lieberman, L. (2004). Effects of visual impairment, gender, and age on self-determination. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 98(06), 351–366.
[doi:10.1177/0145482X0409800604](https://doi.org/10.1177/0145482X0409800604)
- Roe, J. (2008). Social inclusion: meeting the socio-emotional needs of children with vision needs. *British Journal of Visual Impairment*, 26(2), 147–158.
[doi:10.1177/0264619607088277](https://doi.org/10.1177/0264619607088277)
- Rosenblum, L. P. (2000). Perceptions of the impact of visual impairment on the lives of adolescents. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 94(07), 434–445.
[doi:10.1177/0145482X0009400703](https://doi.org/10.1177/0145482X0009400703)
- Rosenblum, L. P. (1998). Best Friendships of Adolescents with Visual Impairments: A Descriptive Study. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 92(9), 593–608.
[doi:10.1177/0145482X9809200903](https://doi.org/10.1177/0145482X9809200903)
- Rosenblum, L. P. (1997). Adolescents with Visual Impairments Who Have Best Friends: A Pilot Study. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 91(3), 224–35.
- Sacks, S. Z., Lueck, A. H., Corn, A. L., & Erin, J. N. (2011). *Supporting the Social and Emotional Needs of Students with Low Vision to Promote Academic and Social Success A Position Paper of the Division on Visual Impairments Council of Exceptional Children*.
<http://higherlogicdownload.s3.amazonaws.com>
- Sacks, S. Z., Wolffe, K. E., & Tierney, D. (1998). Lifestyles of students with visual impairments: Preliminary studies of social networks. *Exceptional Children*, 64(4), 463–478.
[doi:10.1177/001440299806400403](https://doi.org/10.1177/001440299806400403)

- Salleh, N. M., & Zainal, K. (2010). How and why the visually impaired students socially behave the way they do. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 9, 859–863. doi:[10.1016/j.sbspro.2010.12.249](https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.12.249)
- Schinazi, V. R. (2007). *Psychosocial implications of blindness and low-vision*. Working papers series, Paper 114 – Feb 07, Centre for Advanced Spatial Analysis University College London.
- Shapiro, D. R., Moffett, A., Lieberman, L., & Dummer, G. M. (2005). Perceived competence of children with visual impairments. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 99(1), 15–25. doi:[10.1177/0145482X0509900103](https://doi.org/10.1177/0145482X0509900103)
- Sheppard, L., Eiser, C., & Kingston, J. (2005). Mothers' perceptions of children's quality of life following early diagnosis and treatment for retinoblastoma. *Child: Care, Health and Development*, 31(2), 137–142. doi:[10.1111/j.1365-2214.2005.00498.x](https://doi.org/10.1111/j.1365-2214.2005.00498.x)
- Stevellink, S. A., Malcolm, E. M., & Fear, N. T. (2015). Visual impairment, coping strategies and impact on daily life: a qualitative study among working-age UK ex-service personnel. *BMC public health*, 15(1), 1118–1124. doi:[10.1186/s12889-015-2455-1](https://doi.org/10.1186/s12889-015-2455-1)
- Tadić, V., Hundt, G. L., Keeley, S., Rahi, J. S., & Vision-related Quality of Life (VQoL) group. (2015). Seeing it my way: living with childhood onset visual disability. *Child: care, health and development*, 41(2), 239–248. doi:[10.1111/cch.12158](https://doi.org/10.1111/cch.12158)
- Taylor, A. E., Shah, S. P., Gilbert, C. E., Jadoon, M. Z., Bourne, R. R., Dineen, B., ... & Khan, M. D. (2008). Visual function and quality of life among visually impaired and cataract operated adults. The Pakistan National Blindness and Visual Impairment Survey. *Ophthalmic epidemiology*, 15(4), 242–249. doi:[10.1080/09286580802105798](https://doi.org/10.1080/09286580802105798)
- Vučinić, V., Stanimirović, D., Anđelković, M., & Eškirović, B. (2013). Social interaction of children with visual impairment: risk and protective factors. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 12(2), 241–264. doi:[10.5937/specedreh12-4124](https://doi.org/10.5937/specedreh12-4124) [In Serbian]
- Wang, S., & Boerner, K. (2008). Staying connected: Re-establishing social relationships following vision loss. *Clinical Rehabilitation*, 22, 816–824. doi:[10.1177/0269215508091435](https://doi.org/10.1177/0269215508091435)
- Zebehazy, K., & Smith, T. (2011). An Examination of Characteristics Related to the Social Skills of Youths with Visual Impairments. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 105(2), 84–95. doi:[10.1177/0145482X11110500206](https://doi.org/10.1177/0145482X11110500206)

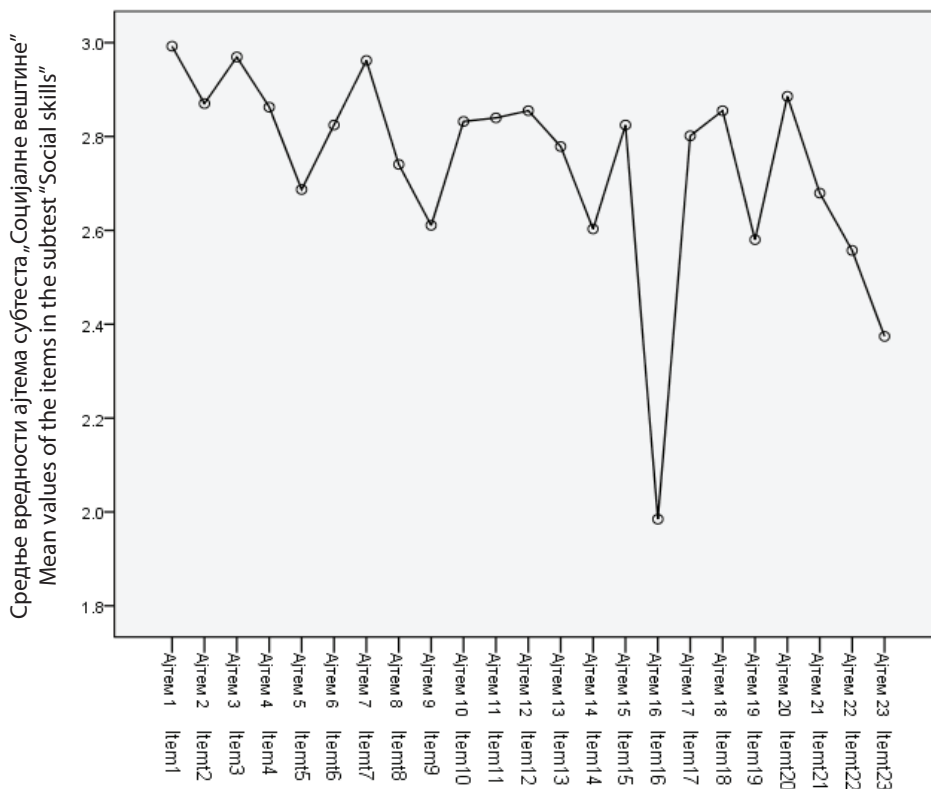
ПРИЛОГ / APPENDIX

Графикон 1: Дистрибуција резултата на субтесту „Социјалне вештине” /
Figure 1: Distribution of results in the subtest “Social Skills”

Табела 1: Резултати субтеста „Социјалне вештине” код слепих и слабовидих испитаника различитог пола / Table 1: Results of the subtest “Social skills” in blind and low vision respondents of both sexes

Субтест „Социјалне вештине” / Subtest “Social skills”		AS	SD	t(129)	p
Категорија оштећења вида / Vision impairment category	Слепоћа / Blindness	8.11	2.00	-4.344	0.000
	Слабовидост / Low vision	9.67	1.983		
Пол / Sex	Женски / Female	9.24	2.134	-3.066	0.003
	Мушки / Male	8.14	1.983		

Графикон 2: Средње вредности ајтема субтеста „Социјалне вештине” / Figure 2: Mean values of the items in the subtest “Social skills”

Табела 2. Дистрибуција узорка према самопроцени
на ајтемима субтеста „Социјалне вештине” /
Table 2. Sample distribution by the self-assessment in the items
of the subtest “Social skills”

Р. бр. / No.	Субтест „Социјалне вештине” – тврдње (ајтеми) / Subtest “Social Skill” – assertions (items)	Оцена / Mark (%)			
		0	1	2	3
1.	Каже „хвала” када добије поклон. / Says “thank you” when receiving a present.	/	/	0.8	99.2
2.	Има једног или више пријатеља. / Has one or more friends.	/	3.8	5.3	90.9
3.	Смеје се на духовите коментаре или шале. / Laughs at funny comments or jokes.	/	1.5	/	98.5
4.	Стоји на пристojној удаљености током разговора (не превише близу). / Stands at a decent distance during the conversation (not too close).	/	/	13.7	86.3
5.	Склања се с пута другим особама иако није замољен/а да то учини. / Gets out of the way to others although he/she is not asked to do it.	0.8	3.8	21.4	74.0
6.	Нуди помоћ другима. / Offers help to others.	/	1.5	14.5	84.0
7.	Честита другима када им се догоди нешто добро. / Congratulates others when something good happens to them.	/	/	3.8	96.2
8.	Има сталну групу пријатеља. / Has a permanent group of friends.	/	6.1	13.7	80.2
9.	Настоји да оствари пријатељске односе с вршњацима. / Tries to realize friendly relationships with peers.	/	3.8	31.3	64.9
10.	Има добар однос с члановима породице. / Has a good relationship with family members.	/	1.5	13.7	84.8
11.	Показује саосећање за друге када су тужни или узнемирани. / Shows compassion for others when they are sad or upset.	/	2.3	11.5	86.2
12.	Поставља разумне захтеве пријатељима (нпр. не узнемири се када се његов пријатељ дружи с неким другим). / Has reasonable requests from friends (e.g. does not get upset when his/her friend socializes with someone else).	/	2.3	9.9	87.8
13.	Нуди госте храном и пићем. / Offers food and drinks to guests.	/	5.3	11.5	83.2
14.	Уме да изабере пријатеља. / Knows how to choose a friend.	/	7.6	24.4	68.0

← НАЗАД

← BACK

P. бр. / No.	Субтест „Социјалне вештине“ – тврдње (ајтеми) / Subtest “Social Skill” – assertions (items)	Оцена / Mark (%)			
		0	1	2	3
16.	Нуди да позајми своје ствари, на пример, гардеробу или алат. / Offers to lend his/her own things, for example, clothes or tools.	/	38.2	25.2	36.6
17.	Извињава се уколико повреди нечија осећања. / Apologizes if he/she hurts someone's feelings.	/	6.9	6.1	87.0
18.	Даје комплименте другима за добра дела или понашање (нпр. за искреност и љубазност). / Gives compliments to others for good deeds or behaviour (e.g. for honesty and kindness).	/	3.1	8.4	88.5
19.	Покушава да угоди другима чинећи нешто посебно или се труди да их изненади. / Tries to please others by doing something special or tries to surprise them.	/	6.9	28.2	64.9
20.	Показује да препознаје када су други срећни, тужни, уплашени или љути. / Shows that he/she distinguishes when others are happy, sad, frightened or angry.	/	0.8	9.9	89.3
21.	Уздржава се да каже нешто што би могло постидети или повредити друге. / Refrains from saying something that might embarrass or hurt others.	/	4.6	22.9	72.5
22.	Лично прави и купује поклоне члановима породице за рођендан и велике празнике. / Makes and buys by himself/herself birthday and holiday presents for family members	0.8	13.0	16.0	70.2
23.	Каже када је срећан/на, тужан/на, уплашен/а или љут/а. / Says when he/she is happy, sad, frightened or angry.	/	13.7	35.1	51.2